

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-2-10>
УДК 33(061.1ЄС):502.171
JEL R12, Q32, K32

І. С. Скороход

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк
e-mail: skorokhodiryna1@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8628-3715>

РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості формування та розвитку європейського ринку екологічних товарів і послуг. Визначено інструменти нормативно-правового регулювання екологічного ринку ЄС. Проаналізовано структуру сертифікованих земель сільськогосподарського призначення в ЄС. Акцентується увага на дослідженні особливостей розвитку ринку органічної продукції ЄС, серед яких виділяють постійне зростання попиту на цей вид продукції та збільшення цін. Охарактеризовано сучасний стан екологічного ринку Німеччини та Франції. Визначено основні тенденції формування й розвитку екологічного ринку в Україні. Проаналізовано вітчизняний ринок органічної продукції. Визначено стратегічні напрями розвитку екологічного ринку в Україні, враховуючи європейський досвід, а саме: зростання площі сертифікованих органічних земель; збільшення кількості сертифікованих органічних господарств та обсягів виробництва органічної продукції в країні; забезпечення екологічного маркування; формування системи екологічного управління та екологічної сертифікації продукції; гармонізація вітчизняного законодавства у сфері органічного виробництва з правовим полем ЄС.

Ключові слова: ринок екологічних товарів і послуг, органічне виробництво, Європейський Союз.

Skorokhod I. DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN MARKET OF ENVIRONMENTAL GOODS AND SERVICES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

Environmental issues are extremely relevant today at the national and international levels. The EU has become the basic platform for the unified environmental strategy formation and the development of the European principles, as well as national systems of environmental legislation. The purpose of the article is to determine the peculiarities of the European market of environmental goods and services formation and development, disclose the regulatory framework for organic production in the EU, and outline strategic directions for the Ukrainian environmental market development. The article considers the peculiarities of the European market of environmental goods and services formation and development. The instruments of normative-legal regulation of the EU environmental market are defined, among which the Directive of the Council of the EU № 834/2007 and the Directive of the EU Commission № 889/2008 are singled out. Given the global environmental situation, the EU governments pay close attention to product safety and environmental friendliness. Therefore, in recent decades, it is especially important to improve the regulatory framework to control the friendliness of the environmental product. The structure of certified agricultural lands in the EU is analyzed. Emphasis is placed on the study of the development peculiarities of the EU market for organic products, namely the constant growth of demand for these products and growing prices. The current state of the environmental market of Germany and France is characterized. The main tendencies of the Ukrainian environmental market formation and development are determined. The analysis of the domestic market of organic products is carried out. Strategic directions of the Ukrainian environmental market development are defined, including the increase of the certified organic land area, the number of certified organic farms and volumes of organic production, the ensuring of environmental marking, the forming of the ecological management and products certification system, etc.

Keywords: market of environmental goods and services, organic products, European Union.

Постановка проблеми. Питання захисту навколишнього середовища є надзвичайно актуальними сьогодні на національному й міжнародному рівнях. ЄС став базовою платформою формування єдиної екологічної стратегії та розроблення загальноєвропейських принципів і національних систем законодавства про охорону навколишнього середовища, а також становлення та впровадження екологічних стандартів виробництва.

Незважаючи на активізацію процесів розвитку екологічного ринку та інтенсифікацію наукових досліджень у цьому напрямі, актуальними залишаються питання дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку ринку екологічних товарів і послуг в Європейському Союзі. Актуальність проблеми підвищення екологічності товару як елементу конкурентоспроможності фірми зростає в умовах насиченості товарного ринку. Відповідно зростає й потреба в достовірній інформації, на

підставі якої приймаються рішення щодо підвищення конкурентоспроможності продукції.

Аналіз останніх досліджень. Протягом останніх десятиліть з'явилась значна кількість наукових досліджень, присвячених формуванню екологічного ринку. Серед них варті уваги наукові праці Т. Вайданича, О. Веклич, А. Вічевича, І. Дідовича, А. Дідович, С. Ілляшенка, Н. Котенко, Ю. Навроцького, В. Петренко, О. Прокопенко, О. Фомичевої, В. Шевчука та інших. В їхніх наукових працях розкрито економічну значущість екологічного ринку, проведено оцінювання обсягу цього ринку, обґрунтовано доцільність розвитку екологічного ринку в Україні.

Найавторитетнішими зарубіжними дослідниками у цій сфері є У. Дж. Блатер, Дж. Бішоп, Б. Гіллеспі, Г. Дейлі, М. Коммон, Р. Костанза, А. Лопез, П. Ніджемп, У. Е. Оутс, Д. Пірс, А. Рендолл, К. Тізделл, Б. Філд та ін. Багато з них є

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

співробітниками спеціалізованих екологічних науково-дослідних установ, створених за ініціативи Єврокомісії. Ними розроблено теоретичні засади екологічного ринку та екологічної модернізації. М. Портер одним з перших розглядав екологічний ринок як один з найважливіших засобів досягнення міжнародних конкурентних переваг державами та компаніями.

Метою статті є визначення особливостей формування та розвитку європейського ринку екологічних товарів і послуг, розкриття нормативно-правової бази органічного виробництва ЄС та окреслення стратегічних напрямів розвитку екологічного ринку в Україні, враховуючи європейський досвід.

Основні результати дослідження. Враховуючи екологічну ситуацію у світі, уряди країн-членів ЄС велику увагу приділяють безпечності та екологічності продукції. Тому останніми десятиліттями особливого значення набуває вдосконалення нормативно-правової бази задля контролю над екологічністю продукції.

У світі вимоги щодо органічного виробництва встановлені у міжнародних базових стандартах IFOAM та міжнародних стандартах САС і ФАО / ВООЗ щодо харчових продуктів. Це настанови для національних урядів стосовно мінімальних вимог до органічного виробництва та сертифікації. Відповідно до них формуються національні стандарти щодо екологічного виробництва товарів і послуг.

Значну роль у регулюванні екологічного ринку ЄС відіграють загальноєвропейські природоохоронні інституції. Це обумовлено їх відносною свободою від повсякденних проблем, притаманних кожній державі-членові, та правом ініціативи щодо гармонізації законодавства в екологічній сфері.

Питання щодо захисту та поліпшення стану навколишнього середовища відповідно до положень Римського установчого договору 1957 р. та програм дій Європейського Співтовариства у сфері навколишнього середовища вирішує Європейське екологічне агентство, що здійснює моніторинг, збір та аналіз інформації про навколишнє середовище для оцінювання ступеня екологічної небезпеки, створення умов для розроблення законодавства й реалізації програм збереження довкілля.

Комісія ЄС отримує інформацію про законодавчі чи адміністративні наміри держав-членів. Вона відстежує якість впровадження державами-членами норм законодавства ЄС в національне законодавство та ініціює процедури проти держав, які або не імплементують положення щодо довкілля цілком і точно, або не повідомляють про національні заходи в цій сфері.

В ЄС правове регулювання у сфері виробництва екологічних товарів і послуг здійснюють відповідно до Директиви Ради ЄС № 834/2007 та Директиви Комісії ЄС № 889/2008 (набули чинності з 01.01.2009 р.), прийнятими замість Директиви Ради ЄС № 2092/91. Директива Комісії ЄС № 889/2008 деталізує правила органічного виробництва Директиви Ради ЄС № 834/2007. У преамбулі до Директиви Ради ЄС № 834/2007 зазначено, що її прийняття обумовлено зростаючим попитом споживачів на сільськогосподарську та харчову продукцію,

одержану із застосуванням методів органічного виробництва.

У розділах II, III, IV Директиви (ЄС) № 834/2007 викладені основні вимоги щодо процесу виробництва, перероблення та виготовлення харчових продуктів, маркування і контролю органічної продукції у секторі рослинництва і тваринництва, у розділі V – правила передавання інформації Комісії, перехідні та заключні положення. Включено два додаткові розділи: А, де описано основні дозволені харчові добавки, зокрема носії, та Б, де описано дозволені технологічні добавки.

У Директиві Комісії (ЄС) № 889/2008 від 5.09.2008 р. розглянуто детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Директиви Ради (ЄС) № 834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів.

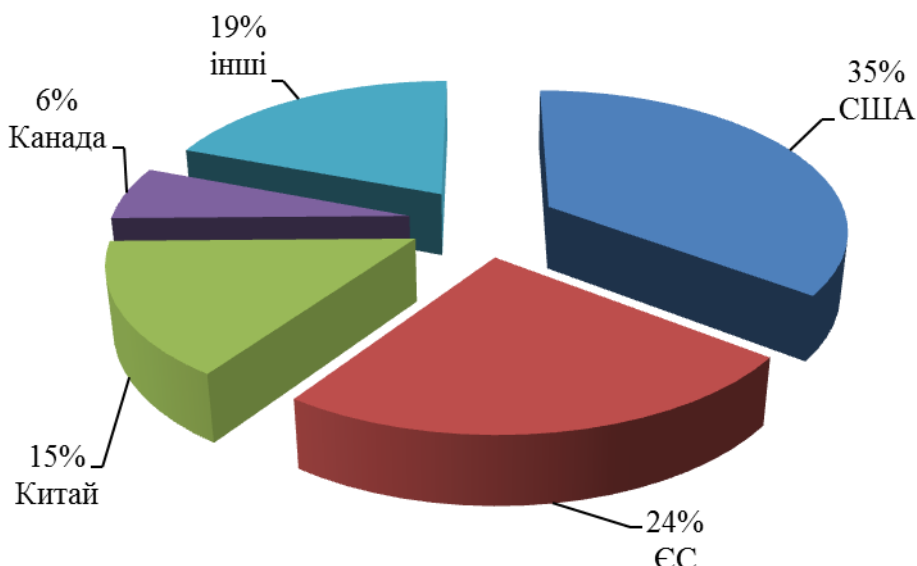
ЄС активно використовує стратегії сталого розвитку, програмний документ «Європа 2020», Фінансову рамкову угоду ЄС 2014-2020 та програму дій у галузі навколишнього середовища [1].

Для активізації діяльності у сфері охорони довкілля розширився перелік наявних інструментів нормативно-правового регулювання екологічного ринку. Паралельно з прийняттям рамкового законодавства для забезпечення високого рівня охорони довкілля Співтовариство впровадило цілу низку інструментів нормативно-правового регулювання екологічного ринку: однією із семи ключових ініціатив стратегії є перехід до низьковуглецевої економіки, більш широке використання відновлюваних джерел енергії, модернізація транспортного сектору й підвищення енергоефективності.

Серед інструментів реалізації стратегії сталого розвитку ЄС виділяють: політику згуртованості на 2014-2020 рр.; інвестиції в європейські регіони; державні закупівлі; LIFE – фінансовий інструмент екологічного захисту, який спрямований на сприяння розвитку, впровадженню та оновленню екологічної політики та законодавства Співтовариства; угоди про охорону довкілля; екологічні мита та податки; спільну екологічну політику; Європейське агентство з питань довкілля; екологічне маркування продукції; систему екологічного менеджменту та екологічного аудиту Співтовариства (EMAS); оцінювання впливу на навколишнє середовище (ОВНС) певних державних і приватних проєктів; оцінювання екологічних наслідків впровадження планів і програм; екологічні перевірки; Європейський реєстр викидів і перенесення забруднюючих речовин (PRTR).

Також до економічних інструментів управління ринком екологічних товарів і послуг можна віднести екологічні податки і тарифи на продукцію; фінансове сприяння; ринкові ліцензії; платежі; передавання форм власності.

Ринок екологічно чистих товарів і послуг ЄС динамічно розвивається. За даними експертів, Європейський Союз представляє другий за величиною єдиний ринок екологічно чистої продукції у світі (37,3 млрд євро) після США (40 млрд євро) та перед Китаєм (7,8 млрд євро), що становить третину світового екологічного ринку (рис. 1).

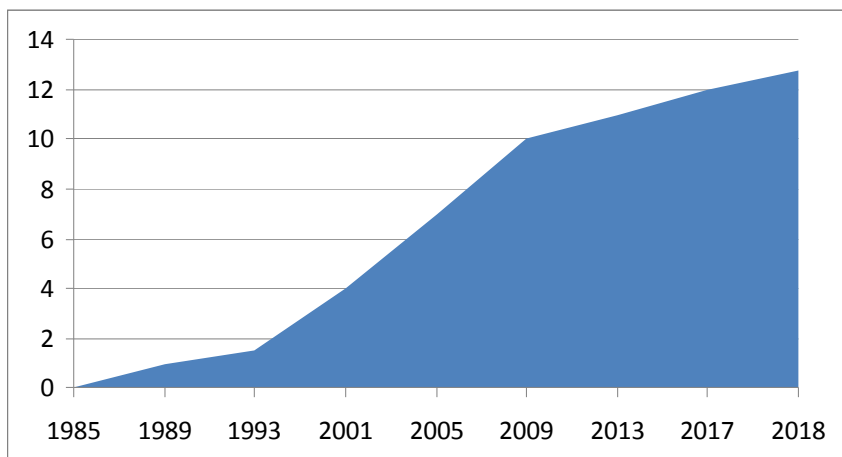

Рис. 1. Частка лідерів на світовому екологічному ринку в 2018 р.

Джерело: побудовано автором за даними [2].

Європейський екологічний ринок постійно зростає. У 2018 р. він збільшився майже на 11% проти 2017 р. і досяг 37,3 млрд євро. Важливим показником, що визначає рівень розвитку факторів виробництва екологічного ринку, є кількість екологічно чистих землеугідь. В Європейському Союзі в 2018 р. налічується 12,8 млн га органічних землеугідь. Іспанія – країна з найбільшою площею екологічно чистих земель сільськогосподарського призначення в Європі, де зосереджено 2,1 млн га органічних землеугідь. За нею слідують Італія (1,9 млн га) та Франція (1,7 млн га).

Кількість органічних земельних угідь в Європейському Союзі у 2018 р. збільшилася на 6,4% проти попереднього року. Найбільше зростання простежується у Франції – понад 200 тис. га. Обсяги зростання площі екологічно чистих земель сільськогосподарського призначення в ЄС за 1985-2018 рр. показано на рис. 2. Спостерігається позитивна тенденція до зростання площ сертифікованих земель, що прямо пропорційно впливає на масштаби розвитку екологічного ринку та експортоорієнтованості цієї сфери [3].

Рис. 2. Площа сертифікованих земель сільськогосподарського призначення в ЄС у 1985-2018 рр., млн га

Джерело: побудовано автором за даними [3].

Слід зазначити, що частка сертифікованих землеугідь серед загальної площі земель сільськогосподарського призначення в ЄС є найвищою у світі. Органічні сільськогосподарські угіддя в Європейському Союзі становили 7,2% загальної площі сільськогосподарських угідь. Австрія – країна Європейського Союзу з найвищою часткою органічних речовин (24%), в Європі їй передує лише Ліхтенштейн, що не є членом ЄС, з часткою 38%. 10 країн-членів ЄС повідомили, що принаймні 10% їхніх сільськогосподарських угідь є органічними (Австрія, Естонія, Швеція, Італія і т. д.). Протягом 2009-2018 рр. кількість екологічно чистих

землеугідь зросла на 75%, а з 2017-2018 рр. – на 1 млн га.

Країни-члени ЄС займають найбільшу частку ринку екологічних продуктів харчування відповідних світових ринків продовольства. Данія має найвищу частку у світі – 13,3%. Окремі продукти та групи товарів займають ще більшу частку. Наприклад, вартість екологічно чистих яєць досягає приблизно 30% вартості яєць, що продаються в усіх країнах світу [4].

Однією з особливостей ринку органічної продукції ЄС є постійне зростання попиту та збільшення ціни на 20-50%, на відміну від традиційного ринку. Так, серед країн Європи, можна виділити таких лідерів за середніми витратами на споживання органічної

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

продукції в розрахунку на душу населення, як Швейцарія (103 євро), Швеція (47 євро), Німеччина (38 євро), Франція та Велика Британія (27 євро). Основні європейські канали збуту для органічної продукції – це мережа роздрівної торгівлі (70%); прямі продажі з підприємств і продажі через ринки, які забезпечують приблизно 15% збуту; продажі через спеціалізовані магазини – до 15%. Покупці в середньому переплачують за органічні продукти 40-60% [5].

Країнами з найбільшими ринками екологічних товарів і послуг є Німеччина (10 млрд євро), Франція (7,9 млрд євро), Італія (3,1 млрд євро), Швейцарія (2,4 млрд євро). Сукупно 49% загального обсягу 2019 р. припадає на Німеччину та Францію.

Нами виділено основні особливості розвитку екологічного ринку Німеччини, а саме:

- виробники екологічної продукції продовжують розширювати асортименти своїх товарів, хоча темпи зростання сповільнилися;
- споживчі ціни на екологічні продукти зростають, однак через інфляцію і традиційна продукція подорожчала більш ніж удвічі;
- на цьому ринку зростає конкуренція;
- зросла пропозиція молока, свинини та яєць;
- на внутрішньому ринку споживається більше вітчизняних зернових і кормів, темпи імпорту знизилися;
- площа екологічно чистих землеугідь зросла приблизно на 8%;
- капіталізація екологічного ринку у 2018 р. зросла на 5,5% – до 10,91 млрд євро, що становить майже 5,3% органічної частки у загальному обсязі ВВП Німеччини (рис. 3) [6].

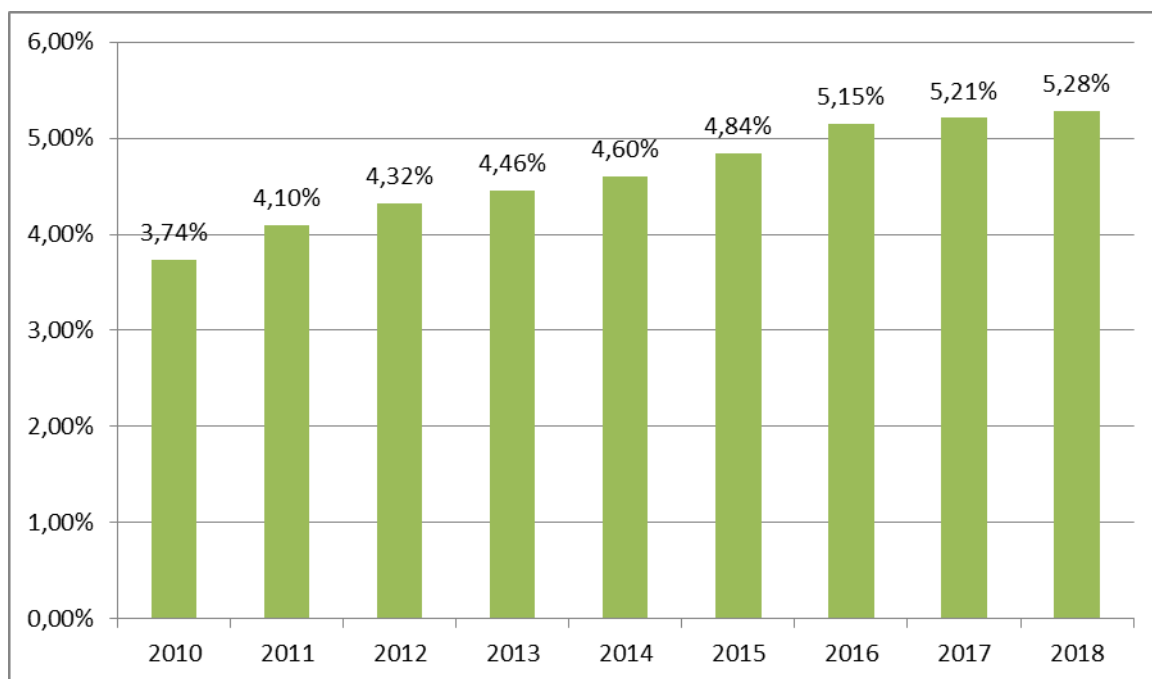

Рис. 3. Частка екологічного виробництва в загальному ВВП Німеччини у 2018 р.

Джерело: побудовано автором за даними [6].

Другим за величиною екологічним ринком ЄС є Франція. У 2018 р. його обсяг сягає 9 млрд євро (+15% порівняно з 2017 р.). Основними товарами на ринку є фрукти, овочі та інші харчові продукти. Обсяги екологічно чистих землеугідь сягають 2 млн га.

Динаміка обсягів продажів екологічних товарів і послуг за 2000-2018 рр. у Франції показана на рис. 4. Як бачимо, обсяги продажів протягом 18 років мають тенденцію до зростання.

Станом на вересень 2019 р. в межах програм екологічної сертифікації прийнято 58 стандартів, що дозволяють оцінити екологічні переваги товарів і послуг різних категорій; 12 000 сертифікованих товарів і послуг. Найбільшої популярності у скандинавських країнах серед товарів здобула екологічна сертифікація продукції хімічної промисловості (миючі засоби, лакофарбові матеріали, клеї тощо), текстилю, будматеріалів і виробів з лісоматеріалів, косметичних засобів і побутової техніки. Серед послуг популярною є сертифікація готелів, ресторанів і магазинів [2].

Виробництво органічної продукції – один з пріоритетних напрямів розвитку екологічного ринку України. Тепер це прибуткова експортоорієнтована галузь.

За даними звіту Європейської комісії «Імпорт органічних сільськогосподарських продуктів ЄС: основні події в 2019 році», Україна займає друге місце серед 123 країн-постачальників продуктів органічного походження в ЄС з часткою у 10%. Серед країн-постачальників лідирує Китай з часткою у 13%. Далі країни розташувались так: Домініканська Республіка (10%), Еквадор (9%), Перу (7%), Туреччина (7%), Індія (5%), Колумбія (3%), Казахстан (3%) і Бразилія (2%). Експорт органічних продуктів з України до ЄС збільшився на 27% – з 265,8 тис. т у 2018 р. до 337,9 тис. т у 2019 р. Нині серед постачальників органічного зерна Україна посідає перше місце, за олійними культурами – друге місце, серед постачальників до ЄС органічних фруктів – третє місце [8].

Дослідження Федерації органічного руху України показують, що внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватися ще

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

з початку 2000-х років. Динаміка споживання органічної продукції на українському ринку за 2005-2018 рр. показана на рис. 5. Як бачимо, внутрішній

споживчий ринок органічних продуктів в Україні за останнє десятиліття зріс більш ніж у 40 разів.

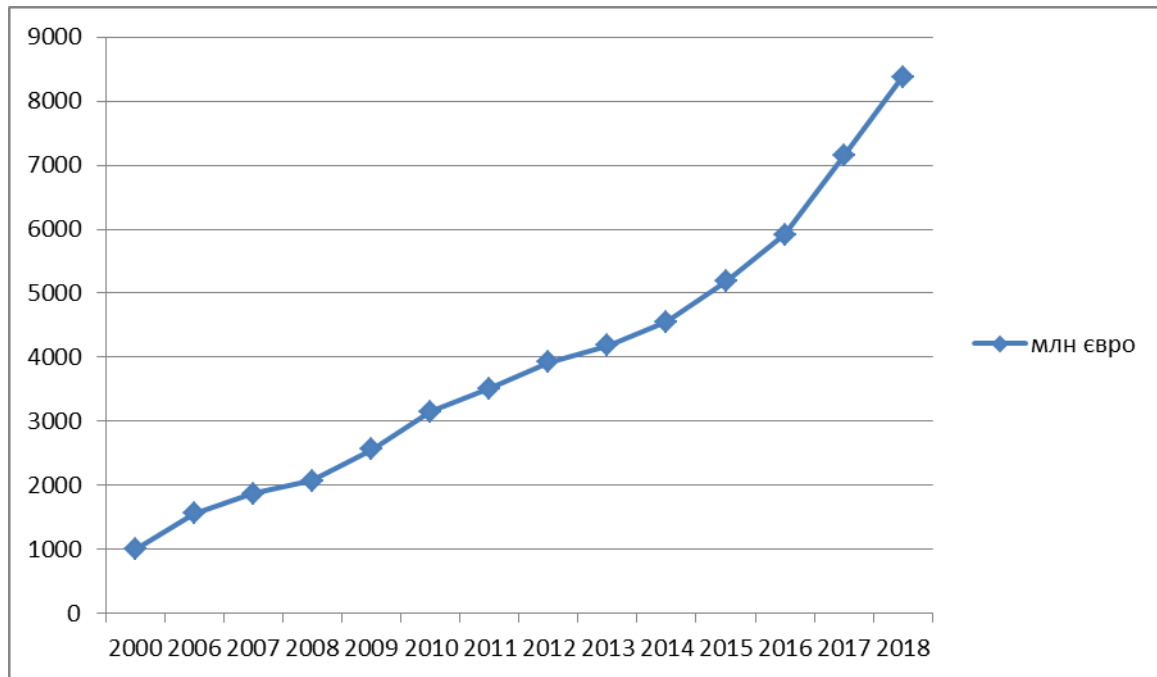

Рис. 4. Динаміка обсягів продажів екологічних товарів і послуг у Франції за 2000-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [7].

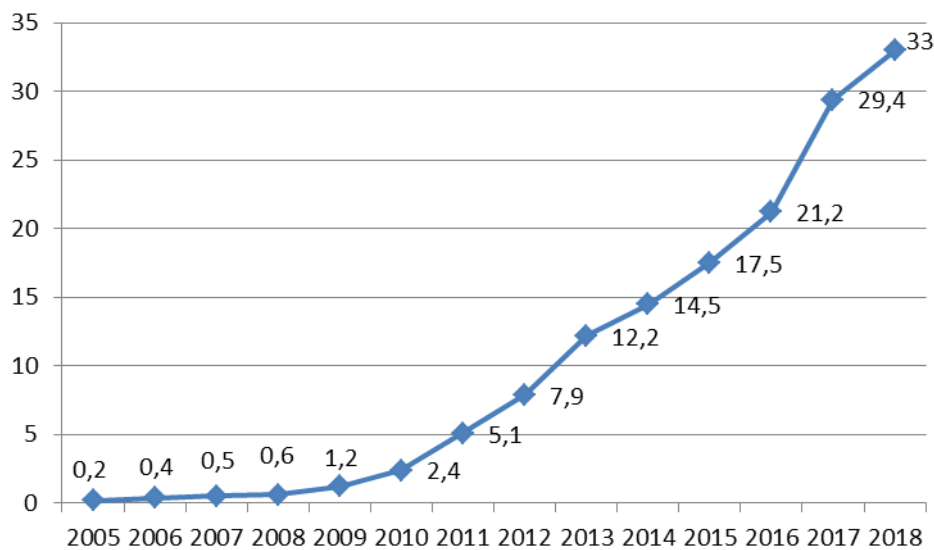

Рис. 5. Динаміка споживання органічної продукції на вітчизняному ринку за 2005-2018 рр., млн євро

Джерело: побудовано автором за даними [9].

Слід зазначити, що, незважаючи збільшення місткості екологічного ринку, до 2014 р. виробництво та обіг органічної продукції фактично не контролювалися та не регулювалися державою, оскільки було відсутнє нормативно-правове забезпечення функціонування таких суб'єктів. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» був введений в дію в 2014 р. У липні 2018 р. було прийнято Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та

маркування органічної продукції», який введено в дію 02.08.2019 р.

Важливими інструментами стимулювання споживчого попиту на екологічні товари та послуги є екологічна сертифікація та екологічне маркування, які є гарантантами їх безпечності. Сертифікація проводиться відповідно до вимог стандарту ISO 14024, Технічного регламенту щодо екологічного маркування та Регламенту Європарламенту та Ради ЄС 66/2010/ЄС. Екологічне маркування України визнається в більшості країн-торгових партнерів. Це також сприяє просуванню вітчизняних товарів на ринках інших

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

держав, зокрема і для державних закупівель на їхній території.

За даними організацій, які ведуть статистику відносно виробництва та реалізації органічної продукції (IFOAM, FiBL, Міжнародна громадська асоціація «БЮЛан Україна», ТОВ «Органік Стандарт»), площа сертифікованих органічних земель і господарств України щорічно збільшується. Так, площа сільськогосподарських земель, відведених під органічне виробництво, зростає з 164,4 тис. га у 2002 р. до 309,1 тис. га у 2018 р., а кількість сертифікованих (за міжнародними стандартами) виробників за

досліджуваній період зростає в 16 разів (з 31 до 501) (рис. 6). Більшість українських органічних господарств розташовані в Київській, Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Житомирській областях. Частка сертифікованих органічних земель у структурі сільськогосподарських угідь України у 2018 р. становила 0,72%, що дозволило зайняти перше місце в східноєвропейському регіоні за сертифікованими площами органічної ріллі [10].

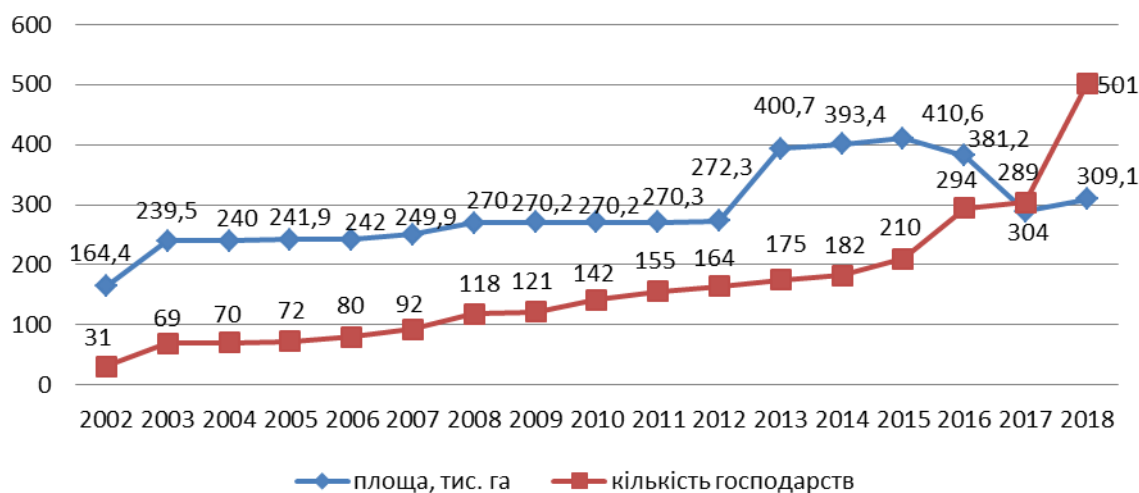

Рис. 6. Кількість сертифікованих органічних господарств і площа земель в Україні у 2002-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [9].

Для розвитку органічного сектору в Україні необхідна активна державна політика. Зокрема, Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблено три програмні документи, орієнтовані на підтримку органічного сільського господарства, а саме: Стратегію розвитку аграрного сектору «3+5», Єдину комплексну стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки, Стратегію удосконалення механізму управління у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними [11].

На нашу думку, серед стратегічних напрямів розвитку екологічного ринку в Україні слід виділити:

- зростання площі сертифікованих органічних земель;
- збільшення кількості сертифікованих органічних господарств, що займаються виробництвом овочів, фруктів і молочних продуктів;
- збільшення обсягів виробництва органічної продукції в країні;
- забезпечення екологічного маркування як одного з інструментів досягнення екологічної безпеки регіонів;
- формування системи екологічного управління та екологічної сертифікації продукції згідно з вимогами міжнародних стандартів;
- гармонізація вітчизняного законодавства у сфері органічного виробництва з правовим полем ЄС.

Тепер у сфері органічного виробництва в Україні реалізуються такі європейські проекти, як проект «Німецько-українська співпраця в галузі органічного землеробства»; швейцарсько-українська програма «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що фінансується Швейцарською Конфедерацією та впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія), та проект ЄС «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики в Україні» [12].

Сьогодні екологічний ринок України пропонує широкий спектр товарів і послуг, серед яких натуральні продукти харчування, пристрої для очищення води та повітря, екологічно безпечні матеріали, меблі та побутова хімія, екологічний туризм, екологічне будівництво, надання консультаційної, інформаційної та іншої підтримки з різних екологічних питань. У перспективі розвиток ринку екологічних товарів і послуг сприятиме покращенню економічного, соціального та екологічного стану в Україні, поліпшенню здоров'я населення та має стати одним з факторів посилення економічних зв'язків країни з Європейським Союзом.

Висновки. Таким чином, протягом останніх десятиліть європейський ринок екологічних товарів та послуг динамічно розвивається, а Німеччина та Франція є лідерами у цій галузі. Ринок характеризується стійким зростанням площ, що використовуються під органічне виробництво аграрної продукції. Найвища частка обсягу спожитих

екологічних товарів і послуг серед традиційної продукції спостерігається на ринках Данії, Швеції та Швейцарії. Темпи приросту екологічного ринку найвищі у країнах Прибалтики. Важливою складовою розвитку ринків окремих країн-членів ЄС є впровадження локальних програм сертифікації та стандартизації.

В Україні ринок екологічних товарів і послуг має тенденцію до зростання, що робить його привабливим для європейських споживачів. Попит на екологічну продукцію, що вироблена в Україні, росте швидше, ніж пропозиція. Таким чином, Україна може стати перспективним експортером екологічних товарів і послуг у майбутньому.

Список використаних джерел

1. *Федерація органічного руху України*: сайт. 2020. URL: <http://organic.com.ua/uk/homepage>
2. Masum H., Zaks D., Monfreda Ch. Ecosystem goods and services series: valuation. *Worldchanging*: Website. 2020. URL: <http://www.worldchanging.com>
3. FiBL & IFOAM – Organics International. The World of Organic Agriculture Statistics & Emerging Trends 2018. *FiBL*: Website. URL: <https://shop.fibl.org>
4. *The environmental goods and services sector – a data collection handbook*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2019. 196 p.
5. EGSS production, % of GDP, by type of activity (market, non market, ancillary), latest available year. *Eurostat*: Website. 2020. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
6. Ecological market in Germany. AMI based on Arbeitskreis Biomarkt and destatis world. *Organic Eprints*: Website. URL: <https://orgprints.org/23178/3/schaack-2019-germany>
7. French organic market. *Organic Eprints*: Website. URL: <https://orgprints.org/23178/5/flechets-2019-france.pdf>
8. EU imports of organic agri-food products: key developments in 2019. *European Commission*: Website. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/market-brief-organic-imports-june2020_en.pdf
9. FiBL Statistics. Key indicators. *FiBL*: Website 2019. URL: https://statistics.fibl.org/europe/key-indicators-europe.html?tx_statisticdata_pi1%5Bcontroller%5D=Element2Item&cHash=511759e872156740d7cfcdba7f290481
10. Органік в Україні. *Федерація органічного руху в Україні*: сайт. 2020. URL: <http://organic.com.ua/organic-v-ukraini>
11. Державна політика щодо розвитку органічного сектору в Україні. *FiBL*: сайт. URL: <https://ukraine.fibl.org/fileadmin/images-ukraine/AGRO-2017>
12. Органічне виробництво в Україні. *Федерація органічного руху України*: сайт. 2020. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>

References

1. *Federation of Ukraine organic movement*: Website. Retrieved from <http://organic.com.ua/uk/homepage> [in Ukrainian].
2. Masum, H., Zaks, D., & Monfreda, Ch. (2020). Ecosystem goods and services series: valuation. *Worldchanging*: Website. Retrieved from <http://www.worldchanging.com>
3. FiBL & IFOAM – Organics International. The World of Organic Agriculture Statistics & Emerging Trends (2018). *FiBL*: Website. Retrieved from <https://shop.fibl.org>
4. *The environmental goods and services sector – a data collection handbook* (2019). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
5. EGSS production, % of GDP, by type of activity (market, non market, ancillary), latest available year (2020). *Eurostat*: Website. Retrieved from <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
6. Ecological market in Germany. AMI based on Arbeitskreis Biomarkt and destatis world. (2019). *Organic Eprints*: Website. Retrieved from <https://orgprints.org/23178/3/schaack-2019-germany.pdf>
7. French organic market (2019). *Organic Eprints*: Website. Retrieved from <https://orgprints.org/23178/5/flechets-2019-france.pdf>
8. EU imports of organic agri-food products: key developments in 2019 (2020). *European Commission*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/market-brief-organic-imports-june2020_en.pdf
9. FiBL Statistics. Key indicators (2019) *FiBL*: Website. Retrieved from https://statistics.fibl.org/europe/key-indicators-europe.html?tx_statisticdata_pi1%5Bcontroller%5D=Element2Item&cHash=511759e872156740d7cfcdba7f290481
10. Orhanik v Ukrayini [Organic in Ukraine] (2020). *Federation of Organic Movement in Ukraine*: Website. Retrieved from <http://organic.com.ua/organic-v-ukraini> [in Ukrainian].
11. Derzhavna polityka shchodo rozvytku orhanichnoho sektoru v Ukraini [State policy on the development of the organic sector in Ukraine] (2017). *FiBL*: Website. Retrieved from <https://ukraine.fibl.org/fileadmin/images-ukraine/AGRO-2017> [in Ukrainian].
12. Orhanichne vyrobnytstvo v Ukraini [Organic production in Ukraine] (2020). *Federation of Organic Movement in Ukraine*: Website. Retrieved from <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini> [in Ukrainian].

Надійшло 18.03.2020 р.